Antti Belinskij
Tutkimusprofessori
Suomen ympäristökeskus SYKE
17.3.2022
SYKE/2022/464

Suomen ympäristökeskuksen lausunto ilmastolaista

Suomen ympäristökeskus (SYKE) kiittää mahdollisuudesta lausua ympäristövaliokunnalle hallituksen esityksestä ilmastolaiksi. SYKE pitää ilmastolain kokonaisuudistusta tarpeellisena, jotta Suomi voi vastata kehittyvän ilmastopolitiikan haasteisiin, muutosvauhtiin ja kunnianhimon tasoon. SYKE kiinnittää tässä lausunnossa huomiota erityisesti ilmastolain tavoitteisiin, soveltamisalaan ja ilmastopolitiikan suunnittelujärjestelmään.

Hiilineutraaliustavoite ja päästövähennystavoitteet (2 §)

Hallituksen esityksessä ilmastolaiksi ehdotetaan vuodelle 2035 asetetun hiilineutraaliustavoitteen lisäksi päästövähennystavoitteet vuosille 2030, 2040 ja 2050. Lisäksi säädettäisiin ilmastonmuutokseen sopeutumisen ja nielujen vahvistamisen tavoitteista. Kuten esityksen perusteluissa todetaan, uusien ilmastotavoitteiden kirjaaminen lakiin antaa yhteiskunnan eri toimijoille selkeän viestin halutusta kehityksestä. Aikaisempaa selvemmät tavoitteet vahvistavat ilmastolain ohjausvaikutusta.

SYKE kannattaa esitettyjä päästövähennystavoitteita. Päästövähennys-, hiilineutraalius- ja poistumatavoitteet ohjaavat kansallista ilmastopolitiikkaa. Uudet ja päivitetyt tavoitteet selventävät ilmastolain päämääriä ja lisäävät ennakoitavuutta. SYKE kuitenkin toteaa, että erityisesti vuosille 2040 ja 2050 asetettuja tavoitteita voi olla tarpeen tiukentaa tulevaisuudessa. Ilmastolakiehdotuksen 2 §:ssä viitataankin Suomea sitovien sopimusten ja Euroopan unionin lainsäädännön ilmastotavoitteiden mahdolliseen tiukentumiseen.

Tulevan kehityksen valossa on tärkeää, että sopeutuminen on selvä osa lain tavoitteenasettelua ja että sopeutumista käsitellään keskeisenä osana ilmastotoimia. Edelleen on keskeistä, että lakiehdotuksen 2 §:ssä korostetaan ilmastotoimien oikeudenmukaisuutta ja viitataan kestävään kehitykseen.

Lain soveltamisala (3 §)

Hallituksen esityksen mukaisesti ilmastolakia sovelletaan valtion viranomaisten toiminnassa. Hallitus on sopinut, että kuntien sääntelystä ilmastolaissa annetaan erillinen hallituksen esitys. SYKE pitää ilmastolain ulottamista jatkossa kuntiin tärkeänä, sillä kunnilla on merkittävä rooli ilmastotoimien toteuttamisessa. On perusteltua, että kuntien tehtäväksi asetetaan myöhemmin päästövähennysmahdollisuuksien ja sopeutumistoimien ja näihin liittyvien tavoitteiden arviointi.

Hallituksen esityksen perusteluissa ei ole tuotu kovin voimakkaasti esille ilmastolain ja ilmastosuunnitelmien läpäisyvaikutusta esimerkiksi julkisiin hankintoihin, investointeihin

ja julkisten palveluiden tuottamiseen. Jatkossa tarve ilmastopolitiikan laajamittaiselle integroinnille näihin toimintoihin korostuu.

Ilmastopolitiikan suunnittelujärjestelmä (7–13 §)

SYKE toteaa, että ehdotus lisätä maankäyttösektorin ilmastosuunnitelma osaksi ilmastopolitiikan suunnittelujärjestelmää on perusteltu. Maankäyttösektorin päästö- ja nielukehitys vaikuttaa olennaisesti hiilineutraaliustavoitteen saavuttamiseen. Erillisen maankäyttösektorin ilmastosuunnitelman vaihtoehtona olisi ollut yhdistää sektorin tarkastelu pitkän aikavälin ilmastosuunnitelmaan ja keskipitkän aikavälin ilmastosuunnitelmaan. Useiden rinnakkaisten ja osin päällekkäisten suunnitelmien laatiminen sekä seuraaminen voivat johtaa epäjohdonmukaisuuksiin ja tehottomuuteen, jos niiden yhteensovittaminen on vaillinaista.

Ilmastolakiehdotuksen mukaan ilmastosuunnitelmien valmistelussa on otettava huomioon muun muassa suunnitelmien yhteensovittaminen tarvittavilta osin energia- ja liikennepolitiikan suunnittelun kanssa. SYKE katsoo, että ilmastosuunnitelmien yhteensovittaminen energia- ja ilmastostrategian kanssa on keskeistä, jotta kansallisen ilmastopolitiikan kokonaisuus olisi selkeä, läpinäkyvä ja kansalaisten osallistumismahdollisuuksin kannalta oikeudenmukainen. Käytännössä energia- ja ilmastostrategiat on laadittu vuorovaikutuksessa ilmastolain suunnittelujärjestelmän kanssa. Säädöstasolla voitaisiin kuitenkin tehdä ilmastolain mukaisten suunnitelmien yhteydet muihin ilmastosuunnitelmiin, mukaan lukien EU:lle toimitettavat ilmastosuunnitelmat, näkyvämmiksi ja säätää astetta tarkemmin niiden yhteensovittamisesta. On olennaista, että Suomen ilmastopolitiikka on yhtenäistä useista eri suunnitelmista huolimatta.

Ilmastopolitiikan seuranta ja ilmastovuosikertomus (15–18 §)

SYKE toteaa, että ilmastoviestintää tulee jatkuvasti kehittää, jotta ajankohtaista tietoa ilmastopolitiikasta ja sen toimeenpanosta eri sektoreilla on kattavasti saatavilla. Lisäksi on perusteltua kehittää esimerkiksi julkisten hankintojen ja julkisten investointien kulutusperäisten päästöjen tarkastelua.

Jatkuva raportointi on keskeistä ilmastopolitiikan viestinnässä. Ilmastovuosikertomuksen tärkeänä tehtävänä on tuottaa tietoa ilmastopolitiikan toimista eduskunnalle sekä yrityksille ja kansalaisyhteiskunnalle. SYKE on yhdessä muiden tutkimuslaitosten kanssa kehittämässä www-pohjaisia työkaluja (mm. osana ilmasto-opas.fi portaalia), jotka tukevat eduskunnan, kansalaisten ja eri toimijoiden mahdollisuuksia seurata ilmastopolitiikan kehittymistä.

Antti Belinskij
Tutkimusprofessori
Suomen ympäristökeskus SYKE
17.3.2022
SYKE/2022/464

SYKE katsoo, että ilmastotoimien seuranta on erittäin tärkeää ilmastopolitiikassa. Sen lisäksi tarvitaan tutkimuksiin perustuvat arvioinnit ilmastopoliittisten toimien vaikutuksista ja vaikuttavuudesta. Seurannan ja arvioinnin tulee luoda tietoperusta, jonka pohjalta voidaan kehittää uusia ohjauskeinoja sekä arvioida EU-politiikan toteuttamisehdotuksia ja vaikutuksia.

SYKE pitää tärkeänä, että ilmastolain toimivuus suhteessa lain tavoitteisiin arvioidaan kokonaisvaltaisesti esimerkiksi 5 vuoden kuluttua lain voimaantulosta.

Suomen ilmastopaneeli, saamelainen ilmastoneuvosto ja yleinen osallistuminen

Ilmastolain tukijalkoja ovat tutkimustiedon laaja käyttö yhteiskunnallisessa päätöksenteossa sekä kansalaisten ja yhteiskunnan eri toimijoiden osallistumismahdollisuuksien vahvistaminen. Tutkimustiedon käyttö ja eri tahojen osallistuminen voivat vahvistua muun muassa Suomen ilmastopaneelin, tutkimuslaitosten ja yliopistojen työn sekä perustettavan saamelaisten ilmastoneuvoston avulla. Tämä edellyttää kuitenkin voimavaroja ja aktiivista kehitystyötä, jossa voidaan kokeilla uusia innovatiivisia tapoja toteuttaa vuoropuhelua tutkimuksen ja politiikan valmistelun välillä sekä kehittää kanavia aktiiviselle osallistumiselle.

Yleisön osallistumiseen ilmastopolitiikkaan liittyy myös muutoksenhaku ilmastosuunnitelmiin. Muutoksenhausta säätäminen jätettiin tästä hallituksen esityksestä pois ja tarkemmin selvitettäväksi HE-luonnoksesta saatujen lausuntojen jälkeen. Nykyisin muutoksenhaku perustuu oikeudenkäynnistä hallintoasioissa annetun lain (808/2019) yleiseen sääntelyyn. SYKE pitää tärkeänä, että muutoksenhausta säätämiseen palataan myöhemmin erillisessä hallituksen esityksessä.

Lausunnon valmisteluun ovat lisäksi osallistuneet tutkija Paula Leskinen, kehittämispäällikkö Sanna-Riikka Saarela, professori Mikael Hildén ja professori Jyri Seppälä.